

Maxim Fedorov

SODAN

NÄYTTÄMÖT

DOCENDO

Sodan näyttämöt

Maxim Fedorov

SODAN NÄYTTÄMÖT

DOCENDO

WSOY:n kirjallisuussäätiö on tukenut tämän teoksen kirjoittamista.

© Maxim Fedorov ja Docendo, 2024

Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

www.docendo.fi

Runojen, laulujen ja lainausten suomennokset Maxim Fedorov, ellei toisin mainittu.

Kansi: Emilia Mensalo/ Taittopalvelu Yliveto Oy

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-850-791-8

Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut:

tuotevastuu@docendo.fi

SISÄLLYS

1. Alkusanat.....	7
2. Ad mortem – Kartalta pyyhityt kaupungit	14
3. Kaiken ytimessä – Kiova	28
4. Etelän Palmyra – Odessa.....	57
5. Ukrainan sinivalikoiset – Vinnytsja.....	93
6. Vuoristokansa – Karpaatit.....	121
7. Ensimmäinen pääkaupunki – Harkova.....	132
8. Maria ja hunaja – Mariupol ja Melitopol	151
9. Kaukainen sota – Pultava	166
10. Juutalaisuuden jäljillä – Dnipro, Uman, Berdytšiv	176
11. ”Näkis vainiot ja Dnipron” – Keski-Dnepr	194
12. Kasakoiden heimo – Zaporizžja.....	217
13. Rintama välissä – Mykolajiv ja Herson	232
14. Kortteli 95 – Krivyh Rih.....	244
15. Galitsian lennosto – Lviv.....	257
16. Rakkauden tunneli – Volynia	273
17. Pyökkimaa – Bukovina.....	286
18. Yhteiset puolikkaat – Ukrainan vasen ranta.....	296
19. Tuhansien louhosten maa – Žytomyr ja ympäristö	309
20. Suhteellisen rauhalliset	318
21. Jälkisanat	324
Ukrainan kartta	328

I. ALKUSANAT

Jo yli kahden vuoden ajan Ukrainasta on tullut jatkuvasti surullisia uutisia. Ilmaiskuja ja miehityksiä, verilöylyjä ja joukkohautoja, luonnonkatastrofeja ja traagisia ihmiskohtaloita, tuhottuja rakennuksia ja menetettyjä ihmishenkiä.

Kaikkiin näihin uutisiin on kuulunut yleensä jokinlainen paikan määre, joka ennen sotaa oli ollut suurimmalle osalle suomalaisista tuntematon. Kuinkahan moni olisi tiennyt kaupungista nimeltä Vinnytsja? Kuka olisi osannut löytää kartalta Krementsukin? Entä kertoa edes suunnilleen Dnipron asukasmäärän?

Monelle ukrainalaisellekin oma maa on ollut vähemmän tuttu kuin eteläisten merten rantalomakohteet. Lomalle haluttiin lähteä kauas eivätkä oman kotimaan hienot seudut olleet tuttuja. Ilmiötä vauhditti vuonna 2017 annettu viisumivapaus Euroopan unioniin matkustaville Ukrainan kansalaisille, jonka myötä Ukrainaan tuli lukuisia suoria halpalentoyhtiöiden reittilentoja eurooppalaisista kaupungeista. Viikonloppumatka Krakovassa, Budapestissa tai Madridissa tuntui houkuttelevammalta kuin lähimatkailu.

Ukrainakin oli pikavahtia avautumassa eurooppalaisille. Lvivistä oli jo muodostumassa matkailun kannalta Itä-Euroopan helmi, Kiova oli kehittymässä hipsteriyden ja yöelämän

näkökulmasta Berliinin kilpailijaksi. Euroopasta pääsi suorilla lennoilla tunnetuimpien kaupunkien lisäksi sellaisiin kohteisiin kuin Zaporizžja, Herson tai Harkova.

Ensin pandemia ja sitten täysimittainen sota pysäyttivät tämän prosessin. Lentoyhteydet vähenivät, ja Venäjän hyökättyä Ukrainaan ne katkesivat kokonaan. Miljoonia ihmisiä virtasi Eurooppaan maanteitä pitkin, mutta ei suinkaan matkailumielessä. Kun Venäjä ei pystynytkään valloittamaan Ukrainaa muutamassa viikossa ja salamasodasta tuli pitkäkestoinen asemasota, kun vastauksena ukrainalaisuuden kieltämiseen ukrainalaisten kansallistunne kasvoi ja lujittui, maa alkoikin avautua omille kansalaisille.

Sotatilán tultua voimaan kutsuntaikäisiltä miehiltä evättiin pääsy ulkomaille, matkustaminen muihin maihin vaikeutui lentoliikenteen puuttumisen myötä, jotkut eivät halunneet lähteä pois Ukrainaan jäävän perheensä luota, monilla ei ollut varaa matkustaa kauas, koska sodan takia tulot ovat tippuneet. Kaikki nämä tekijät johtivat siihen, että ukrainalaisia alkoi kiinnostaa oma kulttuurinsa, historiansa ja lähikohteensa aivan eri tavalla kuin vielä muutamaa vuotta aikaisemmin.

Minua Ukraina on aina kiinnostanut matkakohteena. Siihen liittyy varmasti lapsuusajan nostalgjaa, mutta iän myötä kiinnostus on kasvanut yhä tietoisemmaksi. Tein paljon matkoja Ukrainaan ennen Venäjän hyökkäystä, ja tein paljon matkoja Ukrainassa sodan aikana, kun asuin jo Kiovassa.

– Sähán oot nähnyt Ukrainaa paljon enemmän kuin keskivertoukrainalainen, ukrainalaiset tuttuni sanovat minulle kun kerron, missä kaikissa paikoissa olen ehtinyt käydä puolessatoista vuodessa.

Ja se on varmaan totta. Toisissa paikoissa olen käynyt työn puolesta, toisissa lomailun merkeissä. Muutamassa paikassa olen käynyt tutkimassa sukuni historiaa. Näistä paikoista haluaisin kertoa tässä kirjassa.

Ensimmäinen kirjani *Minun Ukrainani* kertoi ihmis-kohtaloista. Tässä kirjassa haluan kertoa ihmiskohtaloiden lisäksi syvemmin niistä kaupungeista ja alueista, jotka mainitaan sotauutisissa, mutta joista paikannimen lisäksi ei Suomessa tiedetä juuri mitään muuta.

Kerron paikoista, mutta samalla kerron myös ihmisten tarinoita, koska mitä paikat olisivat ilman ihmisiä? Hyvä tarina tekee tavanomaisesta paikasta ainutlaatuisen, antaa sille väriä ja täytettä. On vaikeaa kuvitella tylsempää maailmankolkkaa kuin Kyproksen etelärannikko: pelkkiä uimarantoja, merta, kallioita, silloin tällöin raunioita. Monissa Välimeren maissa on paljon hienommat ja monipuolisemmat maisemat, mutta silti ihmisiä vetävät kyproslaiset kohteet, koska niihin liittyy tarinoita. Yksi kunnan legenda riittää – ja tavallisesta uimarannasta, jollaisia rannikko on pullollaan, tulee Afroditen syntypaikka.

Kerran, kun matkustin yöjunalla Puolasta Kiovaan, hytti-naapurini heitti minulle kysymyksen kuultuaan minun matkustelleen paljon Ukrainassa:

– Mutta miksi? Täällä kaikki kaupungit ovat samannäköisiä.

Ajatus on aika yleinen, ja siinä piilee totuuden siemen. Ukrainalaiskaupungit ovat samankaltaisia: monista löytyy neuvostoaikainen kerrostalokeskittymä, keskuspuisto hattarakojuineen, kulttuuritalo, kansallisrunoilija Taras Ševtšenkon patsas ja muistomerkki Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuuden uhreille.

Mutta olen käynyt elämäni aikana noin kuudessakymmenessä eri maassa, ja voin sanoa, että lähes jokaisessa maassa on samankaltaisia keskivertopaikkakuntia. Italialaiset pikkukaupungit muistuttavat toisiaan, Gironaa ei ensi näkemältä erota Tarragonasta, saksankieliset alppikylät ovat samankaltaisia, Quedlinburgin ristikkotalokeskusta näyttää samanlaiselta kuin naapurikaupungeissa Wernigerodessa ja Goslarissa. Komealta, mutta samanlaiselta.

Entä Suomen kaupungit? Millainen on turistin kyky tunnistaa Varkauden tai Oriveden arkkitehtuuri? Samat ostoskeskukset, samat buffetravintolat, samat omakotitaloalueet ja samat ABC:t kautta maan. Mutta sitä ei tarvitse nähdä huonona asiana. Kokeneella matkailijalla on yleensä tarpeeksi tietotaitoa, jotta hän löytää jokaisesta paikasta jonkin erikoisuuden, erottavan tekijän, joka saa kohteen painumaan mieleen.

Kiova, kuten mikä tahansa pääkaupunki, on tehnyt mahdolliseksi sen, että olen päässyt tutustumaan ihmisiin koko Ukrainasta. Ihmisten kotipaikat ovat heti yhdistävä tekijä: joissakin olin jo käynyt, joihinkin olin vasta suunnitellut meneväni, joistakin olin vain lukenut. Eri paikoista tulevien ihmisten kautta pääsin tutustumaan paremmin monipuoliseen Ukrainaan.

Ukraina on suurin kokonaan Euroopassa sijaitseva valtio, ja sieltä löytyy paljon muutakin kuin neuvostolähiöitä ja viljapeltoja. Vuoristoja, kanjoneita, keskiaikaisia linnoja ja linnoituksia, keisaripalatseja ja konstruktivistisen arkkitehtuurin helmiä. Toivottavasti sodan jälkeen suomalaiset ja muunmaalaiset löytävät Ukrainan totisesti matkailumaana, sillä Ukrainalla on mitä tarjota vierailijalle.

Sodan ensimmäisenä kesänä puhuin Ukrainan matkailuviraston johtajan kanssa. Hän sanoi, että sodan jälkeen Ukrainaa odottaa turistibuumi: ensin maahan ryntäävät sodasta kiinnostuneet, jotka haluavat käydä taistelujen kannalta tärkeissä paikoissa, sen jälkeen maahan virtaavat tavalliset turistit, jotka haluavat tutustua itselleen tuntemattomaan maahan, josta ovat kuulleet paljon, ja sitä kautta tukea Ukrainaa.

Tämä kirja ei kuitenkaan ole matkaopas perinteisessä mielessä, vaikka sellaiseksikin se osittain soveltuu, mikäli joskus vieraillette Ukrainassa. Tämä kirja on kertomus uutisoinnissa esillä olleista ja joskus vähemmälle huomiolle jääneistä ukrainalaisista kaupungeista, kylistä ja alueista. Se on myös sukellus näiden paikkojen kautta Ukrainan pitkään ja vaikeaan historiaan.

Kirja yrittää myös asettaa nykyisen sodan historialliseen perspektiiviin ja liittää sen ukrainalaisten vapaustaistelujen jatkumoon. Ukrainan alueella on käyty lukuisia sotia, joista useimmilla on yhteys – tai ainakin kaikuja – nykyhetkeen.

Voi sanoa, että tällä hetkellä koko Ukraina on yksi suuri sodan näyttämö. Meneillään olevan sodan aikana maahan ei ole jäänyt yhtään paikkaa, jonne vaara ei olisi ulottunut. Vaikka rintama olisi kaukana, ilmaiskun mahdollisuus on olemassa läntisimmissäkin kolkissa, siirtolaisia muuttaa sota-alueilta ja suhteellisen rauhallistenkin kaupunkien pojat lähtevät rintamalle.

Ukrainan paikkojen jako lukuihin tässä kirjassa ei noudata maan virallista hallinnollista jakoa. Joskus olen ottanut yhteen lukuun yhden kaupungin, joskus nykyisen hallintoalueen, joskus historiallisen alueen, joskus olen yhdistänyt paikkoja teemoittain.

Olen tietoisesti jättänyt tämän kirjan ulkopuolelle Donbasin ja Krimin niemimaan, mutta ei sen takia, että ne olisivat toisarvoisia alueita. Donbasissa en ole koskaan käynyt, eikä se sodan aikana ole mahdollistakaan Ukrainan hallinnoiman alueen puolelta. Krimillä kävin viimeksi noin 15 vuotta sitten. Tärkein syy niiden poisjättämiseen on se, että sodan kontekstissa ne ovat olennaisia ja laajoja aiheita, joista täytyy kirjoittaa erillinen kirja tai jopa useampi. Pieni luku tämän kirjan valikoimassa ei tee niille oikeutta.

Se ei kuitenkaan tarkoita, etten puhuisi näistä alueista. Kerron Krimistä, kerron Donbasin tuhotuista kaupungeista, kerron donbasilaisesta sankarikaupungista Mariupolista. Toivon, että sodan jälkeen pääsen näihin paikkoihin ja voin kertoa siitä, kuinka ne integroidaan takaisin Ukrainaan miehityksen jälkeen.

Kerran ukrainalaisessa somessa levisi surullinen vitsi.

Ukrainalaisessa koulussa maatiedon opettaja hehkuttaa lapsille:

– Meillä on ihanteellinen sijainti, minimaalinen luonnonkatastrofien todennäköisyys, paljon luonnonvaroja, hedelmällinen maaperä, vuoristo, meri...

Ja opettaja jatkaa:

– Rakkaat lapset, me olemme tuhoon tuomittuja!

Suomalaiset tietävät paremmin kuin kukaan muu, että maantieteelle ei voi mitään. Ukrainalaisiakin on pakotettu kautta aikain puolustamaan sitä, mistä voi olla ylpeä maantiedon tunneilla.

Toivon, että jos luette tämän kirjan, tiedätte paremmin, millaisesta ukrainalaisesta paikasta on kyse, kun sen nimi

mainitaan uutisissa. Ja toivottavasti uutiset eivät ole enää traagisia sotaraportteja, vaan liittyvät Ukrainan jälleerakentamiseen tai ukrainalaisten saavutuksiin ja keskinäiseen avunantoon.

2. AD MORTEM

Kartalta pyyhityt kaupungit

Kun Vladimir Putin helmikuussa 2024 antoi propagandistisen haastattelun amerikkalaiselle Tucker Carlsonille, hän alkoi luetella syitä, joiden vuoksi oli päättänyt hyökätä Ukrainaan, muinaisesta Rusin valtiosta lähtien. Putinin lupaamasta 30 minuutin historia-alustuksesta tuli puolituntinen luento, jossa hän vetosi argumentteihin, joilla voisi yhtä hyvin todistaa, että Venäjällä ei ole oikeutta olemassaoloonsa ja että yhtä kaiken pitäisi kuulua Ukrainaan. Carlson tarkensi pariin otteeseen, miten tämä kaikki liittyy sodan syihin, mutta ei saanut vastausta.

Jos Putin aloitti muinaisajoista, voimme mekin tehdä niin. 1100-luvulla Kiovan Rus oli hajanainen valtio, joka koostui useista kutakuinkin itsenäisistä ruhtinaskunnista, jotka riitelivät keskenään. Pohjoisessa Rusin naapurina oli Novgorodin tasavalta, Volgan keskijuoksulla pieni, mutta voimakas Volgan Bulgaria ja idässä sekä etelässä jättimäinen Mongolivaltakunta.

1200-luvulla mongolit alistivat valtaansa monia rusien ruhtinaskuntia ja kaupunkeja. Hyökkäykset olivat rajuja ja julmia: pelkästään vuonna 1238 miehittäjät polttivat ja tuhosivat maan tasalle toistakymmentä kaupunkia. Kozelsk kesti

piiritystä seitsemän viikkoa ja sai mongolien sotapäälliköltä Batu-kaanilta nimen ”Paha kaupunki”. Lopulta kaanin joukot pääsivät kaupunkiin, polttivat sen ja tappoivat kaikki kaupungin asukkaat pieniä lapsia myöten.

Totaalinen tuhoaminen oli keskiajan mongolien tärkeimpiä pelottelun, alistamisen ja sodankäynnin keinoja. Mutta kun mongolien valtakunta luhistui ja valta alkoi keskittyä Moskovan ympärille, sodankäyntitapa periytyi venäläisille joukoille. Toisinaan se näkyi kaupunkien konkreettisena hävittämisenä, toisinaan väestön massamurhina, toisinaan molempina.

Iivana Julman joukot tekivät 1500-luvun loppupuolella ryöstöretken Novgorodiin ja tappoivat tuhansittain alueen asukkaita. 1600-luvulla Puolan–Venäjän-sodan aikana Venäjän valta järjesti vainoja miehitetyillä alueilla ja ryösti paikallista väestöä. Ihmisiä pakkosiirrettiin Venäjän maille jopa niistä kaupungeista, jotka antautuivat taistelematta. Katolilaisia vainottiin ja talonpoikia vietiin pajareiden maaorjiksi.

Suuren Pohjan sodan aikana venäläisen armeijan julmat otteet koettiin Suomessakin. Muistot venäläisten hävitysvimmasta, jota kutsutaan isoksivihaksi, elävät edelleen Pohjanmaalla. Myöhemmin sama tarina toistui pikkuvihan nimellä Kaakkois-Suomessa, Suomenlahden rannikolla. Samanaikaisesti venäläisten valloitusretket jatkuivat Siperiassa ja Kaukoidässä. Erityisen julmaa oli Tšukotkan valloitus: tšuktšien vastustus ärsytti tsaarin joukkoja, ja tšuktšeja vastaan käytiin todellista hävityssotaa.

Vuonna 1794 venäläisten sotasankarin Aleksandr Suvorovin johtamat joukot valloittivat Varsovan esikaupungin Pragan ja järjestivät siellä laajoja ryöstöjä sekä verilöylyn, jossa tappoivat asukkaita ja kaupungin puolustajia. Sen seurauksena

Varsova antautui ja Katariina Suuri antoi Suvoroville sotamarsalkan arvon, koska Venäjän sotahistoriassa tulos pyhittää aina keinot.

Napoleonin hyökkäyksen aikana vuonna 1812 Venäjän armeija poltti ranskalaisten miehittämän Moskovon. Suurpaloista selvisi noin neljännes kaupungin taloista. Toisen maailmansodan aikana puna-armeija käytti poltetun maan taktiikkaa omissa kylissään, jotta saksalaiset eivät voisi hyötyä niistä. Jos omia ei säästetty, ei liene yllätys, ettei niin tehty muidenkaan kohdalla, mistä Helsingin ja Tampereen suurpommitukset ovat oiva esimerkki.

Venäjä korostaa usein propagandassaan ”venäläisten aseiden uljuutta” ja ”kunniakkaan sotahistoriansa” perinteitä, joista nykyinenkin armeija ammentaa. Mutta se ei yleensä yksilöi näitä perinteitä, koska perusteettoman tuhon kylväminen pitäisi mainita muiden perinteiden joukossa. Nyky-Venäjän historiassa meno jatkuu menneistä ajoista tuttuun tapaan: vuonna 1995 Groznyin taistelussa Tšetšenian pääkaupunki kärsi huomattavia tuhoja ja tuhansia siviilejä kuoli. Kymmenen vuotta myöhemmin sama toistui Syyriassa, kun hallituksen armeija Venäjän ilmavoimien tuella yritti vallata Aleppon kaupungin. Vuonna 2017 amerikkalaisessa Atlantic Council -ajatushautomossa tehdyn selvityksen mukaan hyökkääjien määrätietoisena tavoitteena oli totaalituhon.

Venäläiset sotilaat eivät tietenkään ole ainoita julmia sotureita maailmanhistoriassa. Osmanien valtakunnan orjasotilaat eli janitsaarit olivat tunnettuja rajusta tuhoamisvimmastaan, ristiretket olivat erittäin veriset, amerikkalaiset ja brittiläiset pommittivat maan tasalle saksalaisia ja japanilaisia kaupunkeja toisen maailmansodan lopussa. Mutta Venäjä on

UKRAINAN MONET KASVOT TOIMITTAJAN SILMIN

Suomalaiset ovat saaneet seurata tv-uutisista Maxim Fedorovin raportteja Kiovesta keväästä 2022 lähtien; ohjushyökkäyksiä ja miehityksiä, verilöylyjä ja joukkohautoja, traagisia ihmiskohtaloita, kokonaisia kartalta pyyhittyjä kaupunkeja.

Samalla tutuiksi ovat tulleet monet sodan näyttämöt, mm. Butša, Mariupol, Harkova, Zaporizžja, Bahmut, Kiova...

Kirjassaan Maxim Fedorov haluaa esitellä sotauutisissa esillä olleita paikkoja rintaman molemmin puolin. Millaisia ne olivat ennen sota, mistä ne olivat tunnettuja, miten sota on muuttanut niitä? Fedorovilla on moniin kaupunkeihin henkilökohtainen kosketus, joihinkin yhteys on syntynyt tuttujen kautta.

”Toivon, että luetuanne tämän kirjan tiedätte paremmin, mil-laisesta paikasta on kyse, kun sen nimi mainitaan sotauutisissa. Ja toivottavasti nämä uutiset eivät olisi enää vain traagisia sota-raportteja vaan liittyisivät Ukrainan jälleenrakentamiseen tai ukrainalaisten saavutuksiin ja keskinäiseen avunantoon.”

– **Maxim Fedorov**

Maxim Fedorov on työskennellyt *Ylellä* vuodesta 2013 lähtien. Venä-jän hyökättyä Ukraina keväällä 2022 hän muutti Kiovaan *Ylen* ulkomaankirjeenvaihtajaksi. Fedorov on syntynyt ja kasvanut Pieta-riissa, mutta lapsuuskesiään hän vietti Etelä-Ukrainassa ja Moldovassa äitinsä suvun luona. Fedorov on valmistunut Helsingin yliopistosta suomen kielen ja kulttuurin maisteriksi. Häneltä on aiemmin ilmes-tynyt kirja *Minun Ukrainani*.

32.5.

Kansi: Emilia Mensalo/
Taittopalvelu Yliveto Oy
Kannen kuva: Oleksandr Koreskyi

DOCENDO
www.docendo.fi

ISBN 978-952-850-791-8

9 789528 507918